

De Nederlandse 'job machine' (II)

In *ESB* van 2 augustus 1989 is een bijdrage van Elfring en Kloosterman opgenomen waarbij wij graag enkele kanttekeningen willen maken. Kort samengevat stellen Elfring en Kloosterman het volgende:

- er is sprake van een groeiend aandeel laagbetaalde banen in Nederland in 1979-1986;
- dit aandeel wordt gedomineerd door laagbetaalde banen in de dienstensector. De expansie van de dienstensector en de groei van het laagbe-

taalde werk zijn twee kanten van één medaille;

- in de kwartaire sector wordt het verlies in de hoogbetaalde klasse gecompenseerd door een vergelijkbare toeneming in de middenklasse, in de industrie is juist een sterke afnemng van het aantal banen in de midden-groep zichtbaar.

Voor deze fenomenen worden enkele verklaringen aangedragen:

- de daling van het wettelijke minimumloon leverde een positieve bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid;
- het zijn niet zozeer de lonen van de al zittende werknemers die zijn verlaagd, maar nieuwkomers (jongeren en vrouwen) ontvingen lagere aanvangssalarissen;
- de industrie besteedt werkzaamheden uit en vertoont 'polarisatie' van functies: onder invloed van technologische vernieuwing treedt tegelijkertijd 'de-skilling' en 'up-skilling' op, maar wordt het middenkader uitgehald.

De resultaten van het onderzoek zijn zonder meer verrassend in die zin, dat de ontwikkeling van de werkgelegen-

heid in ons land in kwalitatieve zin zou lijken op die in de VS en in kwantiteit de VS relatief zelfs zou overtreffen. Wij zijn de laatsten om te stellen dat de wonderen de wereld al uit zijn, maar de resultaten van Elfring en Kloosterman zijn dermate nieuw dat de door hen gevolgde weg tot die resultaten nauwkeurige bestudering vraagt.

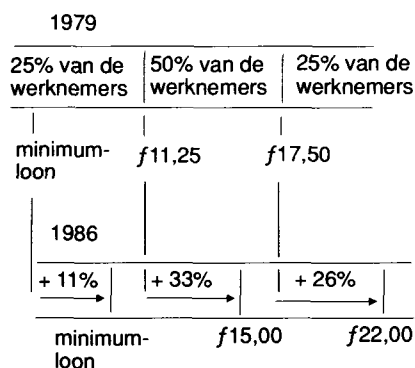
Daarmee komen wij bij onze eerste opmerking. Elfring en Kloosterman delen de werkgelegenheid in drieën: laag, midden en hoog betaald. Om 1986 *vergelijkbaar* te maken met 1979 (er vinden immers loonmutaties plaats), corrigeren zij voor de prijsindex voor gezinsconsumptie (circa 28% over de beschouwde periode). De grens tussen laag en midden betaald ligt dan in 1986 op f 15 bruto per uur. In 1979 lag die grens bij f 11,25 per uur. Dit begrijpen wij niet helemaal: de onderste grens is dan met 33% omhoog geschoven, 5% meer dan de prijscompensatie (welke correctie op zich al ter discussie kan worden gesteld). Waar het schuiven van de grenzen op neerkomt is schematisch weergegeven in figuur 1.

Wij hebben daarom berekend wat de uitkomsten zijn als er een grens van f 14 bruto per uur in 1986 wordt gehanteerd (+24,4% ten opzichte van 1979). Deze uitkomsten zijn opgenomen in tabel 1 naast die van Elfring en Kloosterman; nu zijn niet meer de uitkomsten spectaculair, maar de verschillen met genoemde auteurs. Ten overvloede: die verschillen worden veroorzaakt door een kleine wijziging c.q. correctie in de verschuivingen van de klassegrens! Het beeld dat uit de cijfers spreekt wordt volkomen anders. Niet langer is de toename volledig geconcentreerd bij laagbetaalde werkgelegenheid, maar evenredig verdeeld over zowel laag als midden betaald¹.

Ten tweede schuiven de auteurs de grenzen van hun categorieën op met het prijspeil van de *gezinsconsumptie* (zie hiervoor). De grenzen van de drie groepen, laag, midden en hoog, liggen in 1986 zodoende 28% hoger dan in 1979. Gemiddeld steeg het uurloon in

1. Het door de onderzoekers aangehaalde onderzoek van Bluestone en Harrison is ook aan een grote gevoeligheid onderhevig: "The explanation (van grote verschillen in resultaat) lies in the sensitivity of the results of the JEC study (Bluestone en Harrison) to seemingly small differences in the methods and assumptions underlying the two studies". Zie M. Kusters en M. Ross, *A shrinking middle class?*, *The Public Interest*, nr. 90, 1988, blz. 24. Zij komen tot de conclusie dat het aandeel van de laagbetaalde werkgelegenheid in de VS niet is toegenomen ('job machine') maar afgenomen. Een recente overzichtsstudie over dit onderwerp geeft eveneens aan dat de resultaten van Bluestone en Harrison lang niet onomstreden zijn: zie G. Loveman en C. Tilly, *Good jobs or bad jobs?*, *International Labour Review*, jg. 127, nr. 5, 1988.

Figuur 1. Verschuiving van de gehanteerde loonklassegrenzen tussen 1979 en 1986

Tabel 1: groei van het aantal banen per loonklasse en activiteit, 1979-1986 (in duizenden)

Berekeningswijze ^a	Laag		Midden		Hoog		Totaal ^b
	I	II	I	II	I	II	
Industrie	36	-44	-162	-83	22	23	-104
Tertiaire diensten	225	108	-17	102	17	16	225
Kwartaire diensten	280	168	96	207	-93	-91	283
Totaal industrie en diensten ^b	541	231	-83	226	-54	-53	404

a. De laagste loongrens in 1986 is f 15 volgens Elfring en Kloosterman. Dit is +33,3% t.o.v. 1979; zie telkens kolom I. In ons alternatief is f 14 de laagste grens, d.w.z. +24,4% t.o.v. 1979; zie kolom II.

b. Door afrondingen kunnen de totalen kleine verschillen vertonen met de verticale sommeringen.

de beschouwde periode echter met 14% (het minimumloon met 11%). Door de werkwijze van Elfring en Kloosterman zijn er domweg meer mensen in de laagbetaalde banen terechtgekomen omdat ze de grenzen van de loonklassen sneller opschoven dan de lonen zelf toenamen. Er is geen midden betaalde baan verloren gegaan, noch een laag betaalde gecreëerd; de inhoud van de functie is ongewijzigd maar slechts de benaming is veranderd door de relatief snelle toename van de klassegrenzen ten opzichte van de loonmutaties in die periode. De conclusies van de auteurs zijn dus arbitrair. Om dit te illustreren hebben we zelf een – onzes inziens minder arbitraire – berekening gemaakt. In figuur 2 is het resultaat weergegeven van een verschuiving van de grenzen van de loonklassen met de index van de uurloonontwikkeling in de betreffende jaren. De resultaten zijn dan tegengesteld aan die van Elfring en Kloosterman: juist een afneming van het aandeel laagst betaalde banen.

Om de ontwikkelingen per sector goed te kunnen beoordelen, zouden de uurloongrenzen eigenlijk per sector verschillend moeten worden verschoven. Immers, alleen dan weet men of de werkgelegenheid in 'typerende' lage, midden en hoge groepen is veranderd en kan men naar structurele verklaringen daarvoor zoeken. Als de uurloongrenzen aldus worden verschoven blijken wederom de laag betaalde banen te zijn afgenomen, en midden en hoog betaalde banen te zijn toegenomen. Dit

beeld is vooral terug te vinden in de kwartaire dienstensector, terwijl in de industrie het beeld van de inkrimpende middencategorie wordt bevestigd².

Onze derde opmerking betreft de gehanteerde periode. De periode 1979-1986 is ongelukkig gekozen vanwege de forse daling van de werkgelegenheid in het begin ervan en de zeer krachtige stijging in de tweede helft. Uitkomsten voor de periode 1979-1986 behoeven dus niet per se relevant te zijn voor, bij voorbeeld, de periode 1983-1989 waarin van een onafgebroken werkgelegenheidstoename sprake is³. Omdat de jaren 1979-1986 niet als een eenheid gezien kunnen worden, is het moeilijk om duidelijke verklaringen voor de waargenomen ontwikkelingen aan te geven; men moet dan immers conjuncturele en structurele factoren uiteenrafelen. Elfring en Kloosterman zoeken het uitsluitend in structurele verklaringen, wat voor 1983-1989 makkelijker te accepteren zou zijn dan voor de gehanteerde onderzoeksperiode.

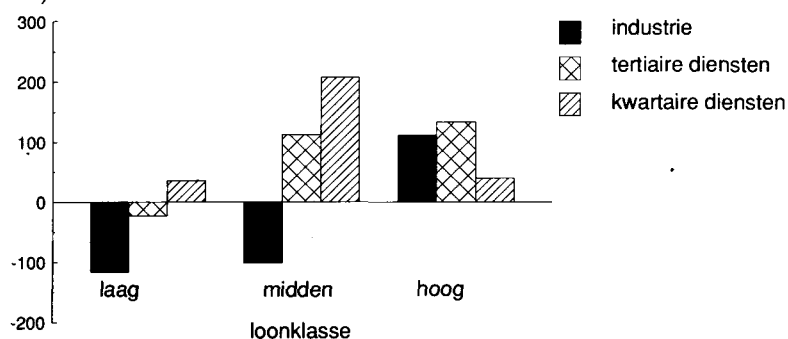
Ten vierde de structurele verklaring. We hebben de indruk dat Elfring en Kloosterman een ontwikkeling in loonklassen verwarren met een ontwikkeling op het terrein van functieniveaus. Door toestroom van jongeren en vrouwen is het heel wel mogelijk dat aanvangssalaries voor gelijke functies weliswaar laag zijn, maar dat men later in dezelfde functies meer gaat verdienen. Dat zou alleen niet zo zijn indien een verschuiving van functieniveaus heeft plaatsgevonden. In een onlangs gepubliceerd on-

derzoek laat Huijgen zien dat in de periode 1977-1985 het werkgelegenheidsaandeel van het op één na laagste (in een schaal van 7 niveaus) niveau sterk is afgenomen, terwijl dat van de middelste en hogere niveaus toenam⁴. Dit gold des te sterker voor de industrie. In een analyse van functieniveaus was er ook in de industrie geen sprake een verdwijning van het middenkader.

Ten slotte de interpretatie van de ontwikkeling en de vergelijking met de Verenigde Staten. Gelet op de kwaliteit van de vooronderstellingen en omdat de grens tussen laag en midden betaald vrij hoog ligt, 20% boven het minimumloon, is het niet helemaal logisch om van 'slechte banen' of een 'hamburger economie' in Nederland te spreken. Om een voorbeeld te geven: in Nederland vallen onderwijzers op basisscholen in de categorie laag betaald. Men kan van mening zijn dat onderwijzers te weinig verdienen, maar dat is wat anders dan ze te vergelijken met ongeschoold werk in de Amerikaanse dienstensector tegen f 7 per uur. Overigens blijkt uit recent onderzoek van de OESO dat in de Verenigde Staten in de periode 1979-1987 niet zozeer detailhandel en horeca, maar banken, verzekeringswezen en zakelijke dienstverlening de snelste werkgelegenheids-groei te zien hebben gegeven (de sectoren waar het gemiddelde inkomen het hoogst is). In de groeiende sectoren in de VS is, blijkt dan, het gemiddelde inkomen niet zozeer lager, als wel ongelijker verdeeld⁵.

Uit het voorgaande zou de conclusie kunnen worden getrokken dat wij het in vergaande mate oneens zijn met de resultaten van Elfring en Kloosterman. In zekere zin is dat ook wel zo. Wij hebben aangetoond dat door minimale wijzigingen in de vooronderstellingen substantiële veranderingen in de resultaten optreden. In hun wetenschappelijke nieuwsgierigheid bij het zoeken naar een verklaring van de door hen gesignaleerde ontwikkeling zetten Elfring en Kloosterman in feite dus reeds te snel een stap. De grote gevoeligheid van hun resultaten voor minimale veranderingen maakt dat een verklaring voor de gesignaleerde trend in feite nog niet aan de orde is. Eerst moet er meer zekerheid zijn over wat er verklaard moet worden. Feit blijft echter dat de werkgelegenheid zich in de afgelopen jaren, sinds het dieptepunt in het begin

Figuur 2. Banen per loonklasse en activiteit, 1979-1986 (absolute mutaties x 1000 banen)

2. Zie voor deze berekening Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Rapportage arbeidsmarkt*, 1989.

3. De auteurs suggereren dat ook niet. Van der Geest legt deze relatie in zijn redactionele inleiding ten onrechte wel.

4. F. Huijgen, *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland*, OSA, Voorstudie nr. 33, Den Haag, 1989.

5. OESO, *Employment Outlook*, 1989, blz. 198 en 199.

van de jaren tachtig, gunstig heeft ontwikkeld. Sinds de jaren vijftig is een zo snelle groei als in de laatste jaren nog niet voorgekomen, terwijl de Nederlandse positie (qua groei van de werkgelegenheid) in internationaal perspectief sterk te noemen is. Samen met de VS bekleedt Nederland een topositie in de OESO⁶. Bovendien hebben mensen in de laagste loonstapels meer dan evenredig geprofiteerd van de werkgelegenheidsstroom, zoals uit de *Notitie inkomensbeleid 1989* blijkt⁷.

Hopelijk is het beeld van een Nederlandse 'job machine' die veel banen van een belabberde kwaliteit zou produceren, enigszins genuanceerd. In dat opzicht zouden wij het dan beter doen dan de VS. Stellen Kusters en Ross immers niet: "Although this view of labor market trends (van de onderzoeken die Elfring en Kloosterman tot voorbeeld dienen) has been so widely popularized in the media that it is rapidly approaching the status of conventional wisdom, it is based on very limited research"⁸? Het laatste geldt hier evenzeer, het eerste kan wellicht voorkomen worden.

**Pieter Boot
Rob van Esch
Berry Vos**

De auteurs zijn werkzaam bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Deze reactie is geschreven op persoonlijke titel.

6. Zie *Kwartaalrapportage Arbeidsmarkt*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, augustus 1989.

7. *Notitie inkomensbeleid 1989*, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

8. M. Kusters en M. Ross, op. cit., blz. 3.

Naschrift

In *ESB* van 2 augustus hebben wij, in een artikel getiteld *De Nederlandse 'job machine'*, de resultaten gepresenteerd van ons onderzoek naar de verschuivingen in loonniveau per sector in Nederland in de periode 1979-1986. Wij constateerden een snelle expansie van laag betaalde banen in de dienstensector. Ondanks de vele verschillen tussen Nederland en de Verenigde Staten, onder meer op institutioneel en cultureel gebied, vertoont de aard van de werkgelegenheidsstroom in ons land dus een overeenkomstige ontwikkeling met die in de VS.

In de VS heeft men reeds langer oog voor deze tendensen in de werkgelegenheid en inmiddels is daar een levendige discussie over deze problematiek ontstaan. Deze discussie gaat zowel over de door verschillende onderzoekers gebruikte methodieken als over de

door hen naar voren gebrachte verklaringen. Hopelijk krijgen we nu ook in Nederland een dergelijke discussie; het onderwerp is er immers belangrijk genoeg voor. In die zin juichen wij de reacties van het Centraal Planbureau en van medewerkers van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid dan ook toe. Beide reacties richten zich op de door ons gehanteerde methodiek; de medewerkers van Sociale Zaken gaan ook in op de door ons naar voren gebrachte verklaringen. We zullen eerst ingaan op de kritiek van het CPB en vervolgens op die van Sociale Zaken.

De kritiek van het CPB

Zoals wij in het artikel hebben aangegeven werken wij met een expliciet omschreven concept van loonklassen. Door in het uitgangsjaar 1979 alle banen in de industriële en de dienstensector zo te verdelen dat 25% in de laag betaalde categorie, 50% in midden betaalde categorie en 25% in de hoog betaalde categorie valt, hebben wij twee uurloongrenzen kunnen vaststellen. Om deze uurloongrenzen in 1986 in *reële termen* vergelijkbaar te houden met die in 1979, hebben wij deze met behulp van het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie aangepast voor de veranderingen in het prijspeil; een in de economische wetenschap algemeen aanvaarde methodiek als men naar de reële ontwikkelingen wil kijken. Het gaat hier immers om de koopkracht van de betrokken economische subjecten. Aan de hand van deze transparante methode zijn we op het spoor gekomen van een enorme dynamiek in met name het laag betaalde segment van de Nederlandse arbeidsmarkt.

Volgens de beide medewerkers van het CPB zou deze methodiek onjuist zijn. Wij zouden namelijk (ingewikkelde) correcties hebben moeten aanbrengen voor bij voorbeeld de verlaging van de aanvangssalarissen van ambtenaren en het bevriezen van ambtenarsalarissen in het algemeen. Zulke factoren maken in ons onderzoek nu juist expliciet deel uit van de verklaring van het gevonden patroon. Indien men voor een reeks van dergelijke veranderingen zou corrigeren, raakt men het zicht kwijt op essentiële verschuivingen in de verdeling naar loonniveau in reële termen in de eerste helft van de jaren tachtig. Wij verwerpen derhalve de kritiek van Van Schaaijk en Waaijers op de door ons gebruikte methodiek. In feite zouden wij hiermee wat het CPB betreft kunnen volstaan, maar we willen toch nog graag ingaan op de door hen zelf gebruikte methodiek.

Het CPB-model

Onze kritiek op de methodiek van het CPB richt zich op twee essentiële punten.

Het eerste punt heeft betrekking op het voorbijgaan aan neerwaartse verdringing. Het tweede punt van onze kritiek betreft het weglaten van jonge instromers en vrouwen.

Om te komen tot een beeld van de loonverdeling in 1985 gaan beide medewerkers van het CPB uit van het kwalificatieniveau van werknemers, met als indicatoren leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Vervolgens wordt gekeken naar de veranderingen in het kwalificatieniveau en op basis van de frequentieverdeling naar uurloon in 1979 berekent het CPB dan een verdeling naar uurloonniveau voor 1985. Een dergelijke extrapolatie is toegestaan als de relatie tussen kwalificatieniveau en uurloon in de periode 1979-1985 constant is gebleven. Deze relatie is echter in de eerste helft van de jaren tachtig, met de diepste recessie van na de oorlog, in Nederland allesbehalve constant geweest.

Ten eerste nemen we waar dat zich tijdens de recessie op grote schaal een neerwaartse verdringing heeft voorgedaan. Het grote overschot op de arbeidsmarkt maakte een scherpe selectie mogelijk en voor veel functies is het vereiste kwalificatieniveau verhoogd. Dit proces van neerwaartse verdringing heeft aldus de werkloosheid geconcentreerd bij de laaggeschoolden, zoals ook blijkt uit het recente onderzoek van F. Huijgen naar de relatie tussen kwalificatie- en functieniveau¹. De door het CPB gesignaleerde afname van de werkgelegenheid voor laaggeschoolden kan dan ook zeker niet worden aangevoerd als een bewijs voor de stelling dat de werkgelegenheid voor laag betaalden niet kan zijn uitgebreid. Daarnaast mag de relatie tussen kwalificatieniveau en loon niet als constant worden verondersteld omdat in een aantal gevallen de aanvangssalarissen (zoals Van Schaaijk en Waaijers zelf ook voor de ambtenaren hebben geconstateerd) zijn verlaagd.

De relatie tussen kwalificatieniveau en loon is dus juist onder druk van de recessie langs twee wegen gewijzigd. Elk van beide genoemde wijzigingen is op zichzelf al voldoende om de exercitie van het CPB te ondergraven. Het geloof van de CPB'ers in de onveranderlijkheid van de relatie tussen kwalificatieniveau en loon is echter zo sterk dat zij voor conclusies over de loonverdeling van 1985 de loongegevens van dat jaar niet eens meer nodig hebben. Het zou beter zijn als het CPB onderzoek zou doen naar de veranderingen in de relatie tussen kwalificatieniveau en loon in plaats van deze simpelweg constant te veronderstellen. Het CPB zal dan wel –

1. F. Huijgen, *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland*, OSA, Den Haag, 1989, blz. 72.

anders dan nu in het *Experimenteel cohortmodel* is gedaan – de categorieën vrouwen en jonge instromers moeten opnemen. Uit onze analyse is gebleken dat zij een cruciale rol spelen in de expansie van laag betaalde werkgelegenheid in Nederland.

Het commentaar van Sociale Zaken

De heren Boot, Van Esch en Vos zijn van mening dat onze berekeningen gevoelig zijn voor kleine veranderingen in klassegrenzen. Om deze stelling te onderbouwen hebben zij op basis van de door ons gehanteerde methodiek een rekenvoorbeeld gepresenteerd. De kern van hun rekenvoorbeeld komt erop neer dat zij onze grens in 1986 tussen de categorie laag betaald en midden betaald veranderd hebben van f 15 in f 14. Deze verandering is om twee redenen merkwaardig.

Ten eerste geldt dat als bij een dergelijke gevoeligheidsanalyse de grens van 1986 wordt veranderd, men consequent moet zijn en eveneens de grens van 1979 aanpassen met behulp van het prijsindexcijfer. Anders zijn de klassegrenzen slecht vergelijkbaar in reële termen.

Onze tweede opmerking over het rekenvoorbeeld van Boot e.a. heeft betrekking op de wijze waarop de grens van f 14 in 1986 is vastgesteld. Die grens van f 14 is gebaseerd op de grens in 1979 van f 11,25 en de verandering in het prijsindexcijfer van 28% in de periode 1979-1986. De uitkomst hiervan, f 14,40, is afgerond tot f 14. De verandering in het door ons gebruikte prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie bedraagt echter 31,3%. De loonklassengrens komt dan uit op f 14,77. Dit hebben wij vervolgens afgerond tot f 15. Ons gegeven over de verandering in prijsniveau is afkomstig van het CBS en heeft betrekking op het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie voor de gehele bevolking (zie de *Statistische zakboeken* van 1982, blz. 304 en 1988, blz. 332) en wordt ook gebruikt in de Nationale rekeningen. De herkomst van het door de medewerkers van Sociale Zaken gebruikte cijfer is niet duidelijk.

Een afronding ligt voor de hand omdat de gegevens uit Loonstructuuronderzoek alleen betrekking hebben op bedragen in hele gulden. Bovenstaande afrondingsproblemen zouden omzeild kunnen worden indien men de grens van f 14,77 hanteert. Dit vergt echter de aanname dat de verdeling van het aantal banen in het traject tussen f 14 en f 15 continu is. Voor de berekeningen in ons artikel hebben wij het maken van deze aanname vermeden door af te ronden. Voor 'the sake of the argument' willen wij hier die aanname wel maken om zodoende de uitkomsten op basis hiervan te vergelijken met

het rekenvoorbeeld van Boot e.a. In het geval van het hanteren van een grens van f 14,77 komt de toename van het aantal laag betaalde banen in industrie en diensten uit op 470.000 tegen 541.000 in onze oorspronkelijke berekening met afronding.

Het grote verschil tussen onze uitkomst en die van Sociale Zaken is dus het gevolg van een cumulatie van drie elementen in hun rekenvoorbeeld. Het eerste element is de verandering van de grenswaarde voor 1986 zonder die van 1979 op consistente wijze aan te passen. Het gebruik maken van een ander prijsindexcijfer door Boot e.a. is het tweede element. De derde verklaring voor het verschil is gelegen in hun afronding naar beneden van de loonklassengrens. Onzes inziens zijn de eerste twee elementen van de berekeningswijze van Sociale Zaken niet te verdedigen. Het afrondingsprobleem is een serieuze kwestie. Het effect van het niet afronden op onze uitkomst hebben wij hierboven aangegeven. De toename van het aantal laag betaalde banen komt dan uit op 470.000; het verschil tussen de uitkomst van Sociale Zaken en die van ons wordt daarmee voor bijna 80% in onze richting goedge maakt en de door ons gesignaleerde trends op sectoraal niveau blijven intact².

Uit de verschillende berekeningswijzen blijkt dat de uitkomsten inderdaad – zoals de medewerkers van Sociale Zaken aangeven – potentieel gevoelig zijn voor kleine correcties in de klassegrenzen. Het door ons waargenomen beeld van een sterke groei van de laag betaalde werkgelegenheid in de dienstensector blijft evenwel onaangetast. Immers, de toename van het aantal laag betaalde banen met 470.000 (waarvan 452.000 in de dienstensector) overtreft de totale werkgelegenheids-groei nog altijd ruim. Boot e.a. halen de kritiek van Kusters en Ross op de methode van Bluestone en Harrison aan. Volgens Kusters en Ross zijn de uitkomsten van Bluestone en Harrison gevoelig voor correcties in de klassegrenzen. F. Levy heeft in een recente publicatie van The Brookings Institution aangetoond dat als men in de berekeningswijze de door Kusters en andere critici geopperde correcties aanbrengt, het beeld van een inkrimpand middensegment en een groei van zowel het aantal laag als het aantal hoog betaalde banen overeind blijft³.

Daling reëel loon

De medewerkers van Sociale Zaken willen, net als het CPB, de klassegrenzen niet voor de prijsontwikkeling maar voor de loonontwikkeling corrigeren. In onze reactie op het CPB hebben wij reeds uiteengezet waarom onzes inziens alleen een correctie voor de prijs-

ontwikkeling tot vergelijkbare klassegrenzen in reële termen leidt. Opvallend is echter het verschil tussen de door beide overheidsinstanties gekozen loonindex. Het CPB gebruikt de ontwikkeling van de regelingslonen en komt daarbij tot een loonstijging van 24% in de periode 1979-1986, terwijl Sociale Zaken kiest voor de verdiende bruto-uurlonen, die volgens hun zeggen met slechts 14% zijn toegenomen. Dit verschil vindt zijn oorsprong in het feit dat beide indices begripsmatig niet overeenkomen. De regelingslonen registreren alleen de lonen zoals afgesproken in de officiële cao's. De verdiende bruto-uurlonen hebben daarentegen betrekking op de daadwerkelijk ontvangen uurlonen, ongeacht of de ontvangers daarvan onder een cao vallen of niet.

In onze analyse in De Nederlandse 'job machine' is naar voren gekomen dat de groei van laag betaalde banen voor een aanzienlijk deel in deeltijd werkende vrouwen betreft en tevens dat die spectaculaire groei mede mogelijk is geweest doordat bestaande rigiditeiten in de vorm van regelgeving waaronder ook cao's omzeild zijn (een baan van minder dan 15 uur per week in de detailhandel valt bij voorbeeld buiten de cao). De aanzienlijke discrepantie tussen beide indices sluit derhalve aan bij onze analyse. Bovendien wijst de stijging van de bruto-uurlonen van slechts 14% in vergelijking met een prijsstijging van 31% op een sterke daling van de reële lonen. Die reële daling heeft er voor gezorgd dat een deel van de bestaande banen van de middencategorie naar de laag betaalde categorie is afgedelen. Dit is met name in de kwartaire sector het geval geweest, zoals wij hebben belicht in De Nederlandse 'job machine'. Het voorstel van de beide overheidsinstanties om de klassegrenzen niet voor alle sectoren met het prijsindexcijfer te corrigeren, maar met een per sector verschillende loonindex betekent in feite dat de verschuivingen van het midden naar het laag betaalde segment worden weggedefinieerd. Naar onze mening vormen deze verschuivingen nu juist een wezenlijk element in de aanpassing van de Nederlandse arbeidsmarkt in de jaren tachtig.

2. Overigens blijkt uit de door Boot e.a. zelf aangehaalde *Notitie inkomensbeleid 1989* van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid dat "...mensen in de laagste loonschalen meer dan evenredig hebben geprofiteerd van de werkgelegenheidstoename". Een constatering die dus geheel in overeenstemming is met onze resultaten en strijdig met de uitkomsten van hun eigen rekenvoorbeeld.

3. F. Levy, *Incomes, families and living standards*, in: R.E. Litan, R.Z. Lawrence en C.L. Schulze (red.), *American living standards; threats and challenges*, The Brookings Institution, Washington D.C., 1988, blz. 120-121.

Kwalificatie, functie en loon

Het CPB neemt als invalshoek het kwalificatieniveau en Boot e.a. lijken te kiezen voor die van het functieniveau. In beide gevallen poogt men vanuit de eigen invalshoek conclusies te trekken over de ontwikkeling in loonniveau. In bovenstaande reactie op het CPB hebben wij aangegeven dat de relatie tussen kwalificatieniveau en loon allerm minst constant mag worden verondersteld. Ook de relatie tussen functieniveau en loon kan niet als onveranderlijk worden gezien. De verlaging van de aanvangssalarissen, zoals die in Nederland in de jaren tachtig op grote schaal heeft plaatsgevonden, ondergraaft een dergelijke visie.

We hebben te maken met drie kenmerken van de arbeidsmarkt die elk als een strategische invalshoek voor onderzoek kunnen worden gebruikt: het functieniveau van de baan, het kwalificatieniveau van de aanbieder en het loonniveau waarvoor vrager naar en aanbieder van arbeid elkaar vinden. Uit het belangrijke onderzoek van Huijgen blijkt dat zowel het kwalificatieniveau en het functieniveau op zich als de relatie tussen beide niveaus aan veranderingen onderhevig zijn geweest in de periode 1977-1985. Uit de analyse van de 'job machine' komt naar voren dat ook in het loonniveau grote verschuivingen zijn opgetreden. In zekere zin zijn ons onderzoek en dat van Huijgen complementair. Wat tot dusver ontbreekt is een onderzoek naar de veranderingen in de relaties tussen enerzijds kwalificatieniveau en functieniveau en anderzijds loonniveau. Zo kunnen de resultaten van Huijgen aan die van ons worden gekoppeld. Het zou wel eens kunnen zijn dat het veranderingsproces in de relatie tussen enerzijds kwalificatie- en functieniveau en anderzijds loonniveau een belangrijke schakel is geweest in het tot stand komen van de snelle groei van de Nederlandse werkgelegenheid.

Conclusies

Het overnemen van de door Van Schaaijk en Waaijers gesuggereerde correcties met betrekking tot de door ons gebruikte methodiek zou de verschuivingen in loonniveau wegdefinieren. De exercitie van het CPB zelf op basis van de relatie tussen kwalificatieniveau en uurloon in 1979 gaat voorbij aan de veranderingen in die relatie in de periode 1979-1985 en is dus niet erg bruikbaar voor gevolgtrekkingen ten aanzien van de loonverdeling in 1985. Daarnaast ontbreken in de berekeningen van het CPB aan de hand van hun 'Experimenteel cohortmodel' vrouwen en jonge instromers. Een model dat alleen betrekking heeft op het kwalificatieniveau van mannen, kan, hoe nauwkeurig doorgerekend ook, geen basis vormen voor een goede analyse van de

recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Dat is spijtig; per slot van rekening is het CPB een belangrijk adviesorgaan van de regering.

De medewerkers van Sociale Zaken zijn het "in zekere zin (...) in vergaande mate" met ons oneens en hopen het beeld "enigszins genuanceerd" te hebben. Dit cryptische standpunt heeft een interessante reactie gelukkig niet in de weg gestaan en biedt zeker aanknopingspunten voor verdere discussie, zowel over de verschuivingen in loonklassen als over de verklaringen hiervoor. Een nadere beschouwing van hun rekenvoorbeeld heeft aangetoond dat zij geen gebruik maken van het officiële prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie voor de totale bevolking van het CBS en dat zij niet consistent zijn geweest in het aanpassen van de grenswaarden. De kloof tussen hun uitkomsten en die van ons kan hiermee voor bijna 80% worden verklaard. De keuze voor afronden heeft inderdaad effect op de resultaten en toont aan dat kleine correcties in de grenswaarden kunnen leiden tot verschuivingen in de aantallen banen per loonklasse. Het beeld van de ontwikke-

lingen naar loonklasse per sector blijft evenwel duidelijk overeind.

Het is merkwaardig dat de recente snelle groei van de werkgelegenheid wel vol trots wordt vermeld maar niet eerder naar loonniveau per sector is onderzocht, bij voorbeeld door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Nader onderzoek kan het door ons geschetste beeld zeker aanscherpen en aanvullen. De relatie tussen functieniveau en loonniveau heeft in dat verdere onderzoek naar de Nederlandse 'job machine' een hoge prioriteit. In hun commentaar op onze wijze van verklaren gaan zij voorbij aan de veranderingen die zijn opgetreden in de relatie tussen functieniveau en loonniveau. Mede daardoor onderschatten zij de veranderingen op de Nederlandse arbeidsmarkt, die tot uiting komen in een sterke groei van laag betaalde banen in de dienstensector. Wat meer wetenschappelijke nieuwsgierigheid en wat meer spoed van de kant van Boot e.a. zou beter aansluiten bij de dynamiek op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Tom Elfring
Robert Kloosterman